
TARPKULTŪRINĖ KOMPETENCIJA IR JOS UGDYMAS PAREIGŪNŲ RENGIME

Giedrė Paurienė

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 303664
El.paštas: giedre@pauriene.net*

Santrauka. Siekiant tobulinti teisėsaugos tarnybų profesinę veiklą vykstant integracijai į Europos Sąjungą bei globalizacijos procesams Lietuvoje, integruota pareigūno profesinės kompetencijos dalimi turėtų tapti tarpkultūrinė kompetencija. Straipsnyje aptariama tarpkultūrinės kompetencijos samprata ir išskiriamos jos dimensijos, akcentuojant jų galimybę varijuoti priklausomai nuo tikslinės grupės. Remiantis mokslinės literatūros analize bei teisėsaugos pareigūnų veiklos ypatumais, atskleidžiama tarpkultūrinės kompetencijos raiška pareigūnų rengimo kontekste, pateikiama tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo pedagoginė strategija, apimanti kultūrų palyginimo, kultūrų koegzistencijos ir antirasizmo sritis.

Pagrindinės sąvokos: tarpkultūrinė kompetencija, pareigūnų rengimas, profesinė kompetencija, ugdymo pedagoginė strategija.

ĮVADAS

Integruojantis į Europos Sąjungą bei įsitraukiant į globalizacijos procesus Lietuvoje stiprėja kultūrų sandūrų mastas. Du procesai, t.y. migracija ir globalizacija, nuolat veikia transformuodami visuomenę daugiakultūrinės visuomenės kryptimi. Migracija yra neginčijamai reikšmingas mūsų laikų faktorius, o jos procesas struktūriškai neatskiriamas nuo nepalaujamai vykstančios globalizacijos. Imigracijos į Lietuvą iš Azijos, Afrikos, NVS šalių srautų didėjimas jau skatina ir vis intensyviau skatins spręsti įvairius kultūrų sandūrų konfliktus ir problemas¹. Transformuojantis visuomenei keičiasi ir teisėsaugos pareigūnų² užduočių spektras. Todėl svarbiu aukštosios mokyklos studijų programų siekiniu tampa būsimumų teisėsaugos pareigūnų tarpkultūrinės kompetencijos ugdymas.

Tarpkultūrinė kompetencija ir jos ugdymas tiek tarptautiniu, tiek ir Lietuvos mastu socialiniuose moksluose yra sąlyginai ne nauji, tačiau aktualūs ir reikšmingi. Tarpkultūrinė kompetencija yra įvairių socialinių mokslų krypties objektas: vadybos ir administravimo³, edukologijos⁴, ypač užsienio kalbų didaktikos⁵.

¹ Kavaliauskas (2003), p. 41-45.

² Teisėsaugos institucijos - policija, muitinė, Sienos apsaugos tarnyba, Vidaus reikalų ministerija, specialiosios tarnybos (STT, VSD) (Kuconis, Nekrošius, 2000, p. 222).

³ Petkevičiūtė, Budaitė (2005).

⁴ Gaitanides (2003); Godelis (2008); Palaimaitė (2009).

⁵ Banionytė (2005).

Nepaisant daugybės tyrimų, mokslininkai nėra vieningi ne tik dėl tarpkultūrinės kompetencijos apibrėžimo, bet ir apskritai dėl tarpkultūrinės kompetencijos santykio su kitomis skiriamomis kompetencijų rūšimis. Apibendrintai kalbėti apie tarpkultūrinės kompetencijos sąvoką sunku, nes tarpkultūrinė kompetencija paprastai tyrinėjama profesiniame kontekste, kuomet svarbų vaidmenį vaidina besimokančiųjų tikslinė grupė. Būtina pabrėžti, kad kompetencija (*competence*) gali būti traktuojama kaip visuma, o kitu atveju – yra kalbama apie kompetencijos (*competencies*) atskiras sudėtines dalis. Siekiant pagrįsti šį skirtumą, remiamasi *kompetencijos kompetencijoje* terminu⁶, kuris parodo žmogaus ir jo veiklos santykį. Tuomet tarpkultūrinė kompetencija skirtingoms profesinėms grupėms gali būti skirtinga. Vieni reikalavimai bus keliami dėstytojui⁷, kiti vadovui⁸ ar gydytojui⁹.

Nors socialiniuose moksluose tarpkultūrinė kompetencija bei atskiros jos dimensijos tyrinėjamos, darbų, kuriuose būtų kreipiamas dėmesys į teisėsaugos pareigūnams reikalingą tarpkultūrinę kompetenciją, jos elementus ir ugdymą, nėra. Taigi šio straipsnio indėlis į mokslinę literatūrą bus tarpkultūrinės kompetencijos raiškos pareigūnų rengimo kontekste analizė ir šios kompetencijos ugdymo pedagoginės strategijos pateikimas.

Tyrimo objektu pasirinkta tarpkultūrinė kompetencija, jos struktūra ir ugdymas rengiant teisėsaugos pareigūnus.

Remiantis statistika, Lietuva nėra homogeninė nacionalinė valstybė. Įvairių kultūrų atstovai sudaro dalį jos visuomenės. Nuo 2001 iki 2009 m. pradžios mūsų šalyje gyvenančių užsieniečių skaičius svyravo apie 32 tūkst. 2001–2010 m. laikotarpiu. 2010 m. pradžioje Lietuvoje gyveno užsienio piliečiai iš 114¹⁰ pasaulio valstybių. Svarbu pastebėti, jog užsieniečiai į Lietuvą atkeliauja ne tik turėdami tikslą dirbti – vis dažniau atvykstama pas šeimos narius, sudarius santuokas, daugėja ir norinčiųjų studijuoti ar atlikti mokslinius tyrimus Lietuvoje. Bet, deja, ne visus atvykstančius į Lietuvą užsieniečius veda geri ketinimai.

Mokslininkai¹¹ analizuodami Lietuvos policijos veiklos kokybės tobulinimo galimybes teigia, kad policijos darbuotojų mokymai, be tradicinių temų, taip pat turėtų apimti ir tokias palyginti naujas sritis: bendravimo ir „derėjimosi“ su piliečiais bei bendravimo ir „derėjimosi“ su specifinėmis policijos paslaugų vartotojų grupėmis – vaikais, paaugliais, kitataučiais (užsieniečiais).

⁶ Sandberg, 1994, cit. pgl. Bankauskienė (2008).

⁷ Sakalauskaitė (2007).

⁸ Petkevičiūtė, Budaitė (2005).

⁹ Bliem (2009).

¹⁰ 2009 m. Migracijos metraštis. Vilnius: 2010. p.14. Prieiga per internetą: <http://www.migracija.lt/> [žiūrėta 2011-03-29]

¹¹ Rudzevičius, Kasperavičius (2008, t. 2), p. 119-136.

Siekiant tobulinti teisėsaugos tarnybų profesinę veiklą, vykstant integracijai į Europos Sąjungą bei globalizacijos procesams Lietuvoje, integruota pareigūno profesinės kompetencijos dalimi turi tapti tarpkultūrinė kompetencija. Lietuvos mokslininkai, analizuodami Lietuvos teisėsaugos pareigūnų veiklos kokybės tobulinimo galimybes¹² bei kvalifikacijos ir kompetencijos tobulinimo problemas¹³, pastebi, kad skiriamas nepakankamas dėmesys būsimųjų teisėsaugos pareigūnų tarpkultūrinės kompetencijos ugdymui.

Lietuvos Respublika susiduria su visais daugialypio migracijos reiškinių aspektais, iš kurių svarbią vietą užima migrantų integracijos problemos. Europos Komisija, pabrėždama efektyvaus šių problemų sprendimo svarbą, 2004 m. patvirtino pagrindinius bendruosius imigrantų integracijos politikos Europos Sąjungoje principus, kuriuose teigiama, kad integracija yra dvipusis ir dinamiškas procesas. Taigi svarbu, kad už šį procesą būtų atsakingi tiek tie, kurie atvyksta į naują kultūrą, tiek tie, kurie turi tiesioginį kontaktą su atvykstančiais. Valstybinių ir nevyriausybinių institucijų atstovams taip pat svarbu turėti pakankamai žinių bei įgūdžių, siekiant sėkmingo migrantų integravimosi. Informacija apie kultūras, religinę įvairovę, tarpkultūrinio kontakto užmezgimas, kultūros skirtumų problemų sprendimas tarpininkavimo ir derybų būdu – tai įgūdžiai bei žinios, kurie labai svarbūs visiems, dirbantiems su kitų kultūrų atstovais.¹⁴

Išsakyti teiginiai rodo, jog yra aktualu mokliškai pagrįsti teisėsaugos pareigūnų tarpkultūrinės kompetencijos struktūros modelį, įvertinti tarpkultūrinės kompetencijos ir atskirų jos elementų įtaką teisėsaugos pareigūnų profesinei veiklai, pateikti pasiūlymus, kaip ugdyti tarpkultūrinę kompetenciją aukštojoje mokykloje rengiant teisėsaugos pareigūnus.

Straipsnio tikslas – teoriškai pagrįsti teisėsaugos pareigūnų tarpkultūrinės kompetencijos struktūros modelį, ugdymo poreikį ir galimybes.

Tyrimo uždaviniai: 1) atskleisti tarpkultūrinės kompetencijos sampratos probleminius aspektus; 2) teoriškai pagrįsti teisėsaugos pareigūnų tarpkultūrinės kompetencijos struktūrą akcentuojant jos įtaką teisėsaugos pareigūnų profesinei veiklai; 3) pateikti tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo pedagoginę strategiją.

Tyrimo metodai. teorinė mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas taikyti atskleidžiant tarpkultūrinės kompetencijos sampratos probleminius aspektus, pagrindžiant teisėsaugos pareigūno tarpkultūrinės kompetencijos struktūrą; modeliavimas taikytas formuojant

¹² Žr. ten pat.

¹³ Smalskys (2008), p. 88-97.

¹⁴ Jančaitytė, Valevičienė, Augutienė, Prakapas (2009), p. 17-25.

teorinį teisės saugos pareigūno tarpkultūrinės kompetencijos struktūros ir jos ugdymo pedagoginės strategijos modelį.

TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS SAMPRATA

Tarpkultūrinės kompetencijos samprata susijusi su pasiruošimu priimti skirtumus ir apima tiek socialinį, tiek kultūrinį aspektus. Kalbėdami apie tarpkultūrinę kompetenciją šiame straipsnyje nediskutuosime apie kultūros sąvoką. Tik trumpai paminėsime, kad kultūrą suprantame kaip atvirą, dinamišką, kintančią orientavimosi sistemą, atsirandančią ir kintančią interakcijų metu.

Pradedant tarpkultūrinės kompetencijos sampratos analizę, reikia trumpai aptarti pačią kompetencijos sampratą. Bendriausia prasme terminas *kompetencija* (lot. *competentia* – priklausomybė pagal darbą) turi dvi reikšmes. Pirma, tai – klausimų ar reiškinių sritis, su kuria asmuo yra gerai susipažinęs, o antroji šio termino reikšmė apibrėžiama kaip visuma kurio nors organo arba pareigūno teisių ir pareigų, nustatytų to organo statuso ar nuostatų.¹⁵ Šiame darbe, nagrinėjant tarpkultūrinę kompetenciją, ir akcentuojant, kad ši kompetencija yra būtina Lietuvos teisės saugos pareigūno efektyviam darbui, turima omenyje pirmoji termino *kompetencija* reikšmė, tai yra ne įgaliojimai, bet asmens žinios, įgūdžiai, sugebėjimai. Kompetencijos terminas yra sietinas su veiklos pasaulio aplinka ir vartojamas norint pabrėžti žmogaus profesines galias praktinėje veikloje¹⁶.

Šio straipsnio metodologine nuostata laikytina holistinė kompetencijos samprata. Kompetencijos holistinė idėja akcentuoja žmogaus gebėjimą perkelti žinias ir įgūdžius į naujas situacijas. Ši koncepcija jungia ugdymo ir veiklos pasaulio sferas ir išreiškia į veiklą orientuotą kompetencijos ugdymą. Pagal šią koncepciją kompetenciją sudaro trys sudedamieji elementai: 1) žinios, sugebėjimai, 2) asmeninės savybės, 3) požiūriai, vertybės. Jiems būdingi glaudūs tarpusavio ryšiai ir sąveika¹⁷. Ši koncepcija pateikia pakankamai aiškią kompetencijos struktūrą, kaip vėliau matysime, atitinkančią tarpkultūrinės kompetencijos sampratą.

Kaip jau minėta, mokslininkai nėra vieningi dėl tarpkultūrinės kompetencijos apibrėžimo. Mokslinės literatūros šaltiniuose vyrauja įvairios tarpkultūrinės kompetencijos apibrėžtys:

¹⁵ Tarptautinių žodžių žodynelis (1999). p. 46.

¹⁶ Laužackas (1999); Jucevičienė, Lepaitė (2000).

¹⁷ Jucevičienė, Lepaitė (2000).

- komponentų rinkinys, kurį sudaro įvairios kilmės, įvairiai pasireiškiančios žinios, gebėjimai, savybės, nuostatos, veikiantys pažintinius ir elgsenos procesus tarpkultūriniame kontekste;¹⁸

– individo (ar organizacijos) gebėjimas efektyviai dirbti įvairialypėje aplinkoje;¹⁹

– žinių, įgūdžių ir nuostatų pagrindu įgytas individo gebėjimas efektyviai dirbti skirtingų kultūrų sąveikos kontekste, kuris pasiekiamas sėkmingu tarpininkavimo (mediacijos) gebėjimų tobulinimu²⁰.

Analizuojant tarpkultūrinės kompetencijos sampratą šiame tyrime bus remiamasi Maletzke (1996), Herbrand (2000) ir Geistmann (2002) tarpkultūrinės kompetencijos tyrinėjimais, kurie tinkamiausiai atskleidžia tarpkultūrinės kompetencijos sampratą teisėsaugos pareigūnų rengimo kontekste.

Remdamasis mintimi, kad kompetencijos apima viską, ką žmogus iš tiesų gali ir žino, kad kompetencija – tai tarsi vidinių psichinių sąlygų sistema, kuri atsispindi matomų poelgių kokybėje, Geistmann²¹ pateikia pagrindinius tarpkultūrinės kompetencijos komponentus, kurie gali būti laikomi tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo pagrindu: kognityvūs sąmoningo elgesio komponentai – žinios; afektyvūs sąmoningo elgesio komponentai – emocijos. Tarpkultūrinė kompetencija apibūdinama kaip pusiausvyros paieška tarp savo ir kitų interesų bei poreikių, kurie kyla iš skirtingų kultūrinių kontekstų. Tarpkultūrinė kompetencija - tai sugebėjimas, atpažinti kitų kultūrų aspektais išplėstas elgesio ribas, skirtumus ir bendrumus tarp kultūrų bei visa tai panaudoti sėkmingai interakcijai tarpkultūrinių susikirtimų situacijose. Taip pat tam charakteringa stipri elgesio orientacija į užduoties įvykdymą.

Tam, kad sėkmingai vyktų tarpkultūrinis bendravimas, Herbrand²² kaip ir Geistmann teigia, kad yra būtinas supratimas apie kitas kultūras. Anot Herbrand, pirmoji tarpkultūrinės kompetencijos turinio dalis galėtų būti įvardijama kaip pasirengimas ir gebėjimas suprasti kitą kultūrą. Tai apima ir pasirengimą įvertinti, peržvelgti savo kultūrą, nes stengiantis suprasti kitą kultūrą, pastaroji visad lyginama su savąja, stengiantis rasti bendrumų ir skirtumų. Kiekvienas žmogus savyje turi savo aplinkos modelį. Šio modelio pagalba jis vertina situacijas, poelgius ir taip pat planuoja bei įgyvendina savo poelgius. Kad būtų galima teisingai suprasti ir interpretuoti kitos kultūros asmens elgesį, visų pirma reikia žinoti ir suprasti tai kultūrai priimtinus mąstymo

¹⁸ Palaimaitė (2009). p. 19.

¹⁹ Petkevičiūtė, Budaitė (2005).

²⁰ Byram (1997); cit pgl. Godelis (2008), p. 17.

²¹ Geistmann (2002), p. 34-37.

²² Herbrand (2000), p.1-6.

ir veikimo būdus. Taigi prieš tiesioginį kontaktą su kitos kultūros atstovu svarbu gauti informaciją apie jo kultūroje priimtinius mąstymo ir veiklos būdus²³.

Herbrand apibrėžia tarpkultūrinę kompetenciją kaip gebėjimą suprasti kitą (ir savą) kultūrą bei gebėjimą tinkamai, adekvačiai kultūrai elgtis, įskaitant visus tam reikalingus gebėjimus, ir skirsto tarpkultūrinę kompetenciją į tris, viena nuo kitos priklausomas dimensijas²⁴: kognityvinę (tarpkultūrinės žinios, t.y. teorinės žinios apie kitas kultūras, kultūrų bendrumus ir skirtumus); afektyvinę (tarpkultūrinis jautrumas, t.y. asmeninės savybės, kaip atvirumas, pakantumas ir tolerancija, empatija ir asmens nusiteikimas tarpkultūriniam kontaktams); komunikacinę – į elgesį orientuotą (gebėjimai ir įgūdžiai sėkmingai komunikuoti ir deramai elgtis).

Pagrindiniai įgūdžiai, reikalingi sėkmingai tarpkultūrinei veiklai, anot Maletzke²⁵ yra dalykinė kompetencija, kalbinės žinios ir būtent pozityvių socialinių santykių užmezgimo gebėjimas, kuris gali būti ugdomas ir priskiriamas įgūdžiams. Maletzke²⁶ pastebi, kad kalbant apie tarpkultūrinį bendravimą, dažniausiai akcentuojamos asmeninės savybės, gebėjimai ir įgūdžiai, deja, nutylima apie situaciją apibrėžiančias sąlygas, kurių metu įvyksta tokie kontaktai. Jo nuomone, reikia priskirti ir situacijai reikšmę bei pasistengti atsižvelgti į jos įtaką kontaktuojančių asmenų elgesiui. Kaip pavyzdys gali būti tai, kad teisėsaugos pareigūnų susidūrimas su kitų kultūrų atstovais paprastai įvyksta konfliktinių situacijų metu, kuomet ypač pasimato tolerancijos ribos kultūrinės įvairovės atžvilgiu. Be to, tolerancija reikalauja elgesio lankstumo, atvirumo ir pasirengimo koreguoti įprastas mąstymo ir elgesio schemas, spontaniškai reaguoti. Elgesio lankstumas yra orientuotas į procesą ir suteikia galimybę rasti kūrybiškus sprendimus. Tačiau kūrybingumas teisėsaugos pareigūnų veikloje susiduria su natūralia riba, nes pareigūnų darbas yra susietas su teisinėmis normomis.

Studijuojant mokslinę literatūrą buvo prieita išvados, kad apibendrintai kalbėti apie tarpkultūrinės kompetencijos sąvoką sunku, nes tarpkultūrinė kompetencija dažniausiai tyrinėjama profesiniame kontekste ir tampa neatsiejama profesinės kompetencijos dalimi. Tarpkultūrinės kompetencijos apibrėžimus galima padalinti į dvi grupes:

- neaiškūs, bendri apibrėžimai, kaip, pvz., atitinkamas elgesys situacijose, kuomet susikerta skirtingos kultūros^{27 28};

²³ žr. ten pat, p. 38-37.

²⁴ žr. ten pat, p.43-46.

²⁵ Maletzke (1996), p. 128-129.

²⁶ žr. ten pat.

²⁷ Geistmann (2002), p. 34-37.

²⁸ Petkevičiūtė, Budaitė (2005).

- visa eilė gebėjimų arba subkompetencijų, kurios reikalingos tarpkultūriškai kompetentingam žmogui^{29 30}.

TARPKULTŪRINĖ KOMPETENCIJA TEISĖSAUGOS PAREIGŪNŲ VEIKLOJE

Lietuvos atveju, teisėsaugos pareigūnų rengimas koncentruojasi Mykolo Romerio universitete. Viešojo saugumo fakultete rengiami būsimieji policijos ir valstybės sienos apsaugos pareigūnai. Mykolo Romerio universitete policijos rengimo principai (nuo 1990 m.) remiasi šiuolaikiška „policijos kaip paslaugos“ koncepcija.³¹ Šiame kontekste svarbiausia dimensija tampa socialinė kompetencija, kuri tarnauja policijos darbo našumo augimui. Policijos pareigūnas būna nuolat „tarp žmonių“. Smalskys³², analizuodamas Lietuvos policijos kvalifikacijos ir kompetencijos tobulinimo problemas, teigia, kad policijos personalo rengimas turi ir gali būti orientuotas į policijos veiklos kaip socialinės paslaugos piliečiams koncepcija ir apibendrinamas dabartinio laikotarpio iššūkius policijos personalui, išskiria šias kompetencijas, į kurių ugdymą turėtų sutelkti dėmesį policijos pareigūnų rengimo įstaigos:

- *Socialinė kompetencija* – gebėjimas kontaktuoti su piliečiais ir spręsti konfliktus bei sugebėti sukurti teigiamą policijos įvaizdį. Ši kompetencija reikalinga visų pareigybinių laipsnių policininkams.
- *Vadovavimo kompetencija* kaip vadovavimo pavyzdingumas, sugebėjimas motyvuoti policininkus, strateginis kryptingumas, tiesioginis ar netiesioginis dalyvavimas formuojant ir įgyvendinant į socialines paslaugas piliečiams orientuotą teisėtvarkos politiką. Ši kompetencija reikalinga aukštesniųjų policijos personalo grandžių pareigūnams;
- *Dalykinė kompetencija*, atsižvelgiant į atskirų policijos veiklos sričių specializaciją. Ši kompetencija reikalinga abiejų policijos rūšių (Viešoji policija ir Kriminalinė policija) pareigūnams.
- *Asmeninės kompetencijos* – sugebėjimas keistis bei pasitikėjimas savimi. Ši kompetencija reikalinga visiems pareigūnams.

Mokslinėje literatūroje nepavyko rasti tyrimų, analizuojančių Lietuvos valstybės sienos apsaugos pareigūnų kvalifikacijos ir kompetencijos tobulinimo problemas, todėl remiantis faktu, kad tiek policijos pareigūnai, tiek ir valstybės sienos pareigūnai priklauso vidaus tarnybos

²⁹ Herbrand (2000), p.1-6, 38-55.

³⁰ Palaimaitė (2009), p.19.

³¹ Smalskys (2008), p. 91.

³² žr. ten pat.

institucijoms teisėsaugos institucijų sistemoje, galima teigti, jog aukščiau pateiktos kompetencijos yra aktualios ir rengiant Lietuvos valstybės sienos apsaugos pareigūnus.

Remiantis Smalskio (2008) išskirtomis kompetencijomis, išskirkime tarpkultūrinės kompetencijos sudėtines dalis, svarbias teisėsaugos pareigūnų profesinėje veikloje. 1 Lentelėje sugretinama Herbrand³³ tarpkultūrinės kompetencijos samprata su Smalskio³⁴ išskiriamomis pareigūnams aktualiomis kompetencijomis ir prilyginama tarpkultūrinės kompetencijos mokymosi spiralei pagal Deardoff³⁵ (žr. 1 pav.). Akivaizdu, kad iš esmės kalba eina apie veiklos kompetencijų ugdymą, tačiau svarbu ir asmeninė kompetencija, nes tarpkultūrinė kompetencija teisėsaugos pareigūnų veikloje reiškia ne tik gebėti spręsti konfliktus, bet ir pakelti įtemptus santykius.

Remiantis šiuo tarpkultūrinės kompetencijos struktūros modeliu, galima teigti, kad tarpkultūrinė kompetencija teisėsaugos pareigūnų profesinėje veikloje – gebėjimas užmegzti ryšį su kitų kultūrų žmonėmis, sumažinant arba pašalinant galimus sunkumus (*veiklos kompetencija*). O tam reikia *asmeninės kompetencijos*, t.y. gebėjimo suvokti, matyti ir priimti skirtumus; poelgių ir mąstymo savirefleksijos; nusiteikimo tarpkultūriniam kontaktams, kitų tautų tolerancijos ir t.t. Sudarytame tarpkultūrinės kompetencijos struktūros modelyje (žr. 1 lentelę) nekalbama apie atskirą kompetenciją šalia asmeninės, socialinės, dalykinės, vadovavimo, bet apie gebėjimą visas šias kompetencijas pritaikyti kultūriškai heterogeniniuose teisėsaugos pareigūnų veiklos kontekstuose.

1 lentelė. Tarpkultūrinės kompetencijos struktūros modelis

Dimensijos pagal Herbrand (2000)	Kompetencijos pagal Smalskį (2008)	Tarpkultūrinė kompetencija teisėsaugos pareigūnų veikloje		Tarpkultūrinės kompetencijos mokymosi spiralė pagal Deardoff (2006)
Kognityvinė dimensija	Dalykinė	Žinios apie šalis ir kultūras, jų bendrumus ir skirtumus; žinios apie religijas, vertybes ir normas, papročius; žinios apie migraciją, jos priežastis, istoriją ir pasekmes; žinios apie migrantų socialinę ir teisinę situaciją; žinios apie prietarų, stereotipų ir rasizmo atsiradimą, reikšmę ir priežastis.		Veiklos kompetencija
Kommunikacinė – į elgesį orientuota dimensija	Socialinė	Kommunikaciniai gebėjimai - aktyvus ir pasyvus kitos kultūros žodinės ir nežodinės komunikacijos formų įvaldymas. Gebėjimai valdyti ir spręsti konfliktus, gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti, spręsti bendravimo problemas, gebėjimas užmegzti pozityvius socialinius santykius tarpkultūriniame kontekste.		
	Vadovavimas	Vadovavimo žmonėms įgūdžiai tarpkultūriniame kontekste.		

³³ Herbrand (2000), p. 41-45.

³⁴ Smalskys (2008), p. 91.

³⁵ Deardoff (2006), p. 7.

Afektyvinė dimensija	Asmeninė	Gebėjimas suvokti, matyti ir priimti skirtumus, empatija, išankstinės nuomonės susilpninimas, savirefleksija, įsivertinimas, sugebėjimas keistis, frustracijos ir kironiško jausmo įveikimas, savo priklausomybės nuo mąstymo ir vertybinių įsitikinimų savajam pasaulyje suvokimas, kritinė savivoka.	Refleksijos kompetencija
		Jautrumas kultūriniam skirtumams, jautrumas diskriminuojančiam ir rasistiniam elgesiui, atvirumas, pasirengimas suprasti kitą kultūrą, skirtingų Aš ir Mes identitetų pripažinimas, pagarba kitai kultūrai, kitų tautų tolerancija, asmens nusiteikimas tarpkultūriniais kontaktams, įvairovės vertinimas, pasitikėjimas savimi, atsakomybės jausmas, noras mokytis, tobulėti.	

TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS UGDYMO PEDAGOGINĖ STRATEGIJA

Kokių sąlygų reikia norint pradėti vystyti tarpkultūrinę kompetenciją? Veiklos kompetencijos tarpkultūriniame kontekste susideda iš išsamių kultūrinių žinių ir tam tikrų komunikacinių sugebėjimų³⁶. Taigi žinios apie savo ir kitas kultūras, gebėjimas tikslingai elgtis gali funkcionuoti kaip strateginis privalumas vykdant teisėsaugos pareigūno užduotis. Kultūrinė savirefleksija ir žinios apie savo kultūrą yra geresnės komunikacijos su kitų kultūrų atstovais pagrindas, nes kiekvienas individas yra savo kultūros nešėjas, turintis eilę įsitikinimų, įpročių, elgesio savybių, kurių ribas jam įskiepijo jo aplinka ir kuriais jis naudojasi arba bando užgniaužti.

Tarpkultūrinė kompetencija reikalauja mokymosi visą gyvenimą, atviro susitikimo su savim pačiu ir kitais bei ugdoma per tarpkultūrinį mokymą/si. Tarpkultūrinis mokymas/is akcentuoja savirefleksinę diskusiją su savo paties sociokultūriniu šališkumu ir padeda suprasti, kad stereotipiniai kitų kultūrų atstovų paveikslai, kuriuos mes įsisąmoniname sociolizuodamiesi ir kuriuos diena iš dienos stiprina masinės informavimo priemonės, daug daugiau siejasi su mūsų pačių identiteto konstrukcija nei su tikrove.³⁷

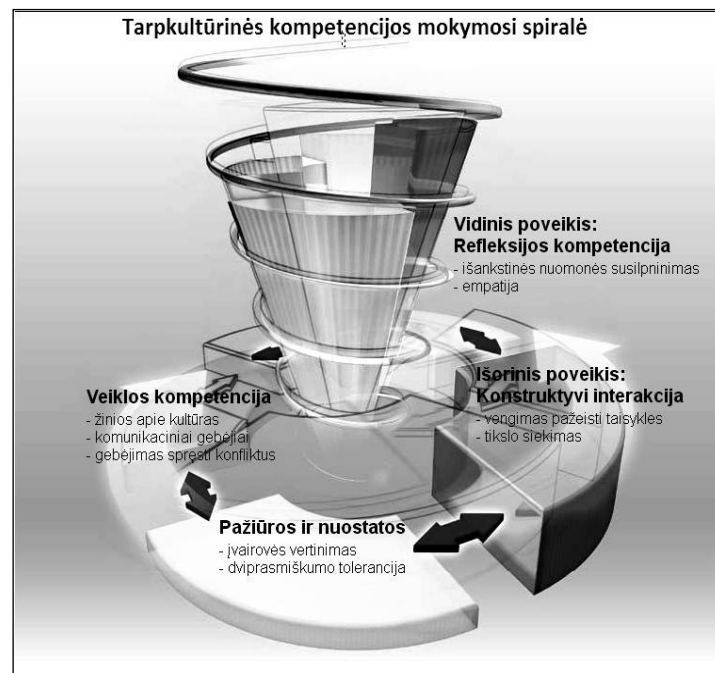
Tarpkultūrinė kompetencija nėra nei statiška būseną, nei tiesioginis mokymo/si rezultatas.³⁸ Kitų kalbų žinojimas ar žinios apie kitas kultūras nepadaro asmens tarpkultūriškai kompetentingu. Turint omenyje, kad kultūra nuolat kinta, yra dinamiška, žmonės turėtų įgyti daugiau gebėjimą valdyti procesus. Tarpkultūrinės kompetencijos įgijimas reiškia pastovų dinamišką procesą, vykstantį keliose dimensijose spiralės forma (žr. 1 pav.). Šiame procese galima išskirti 4 tarpkultūrinės kompetencijos dimensijas: motyvacinę plotmę (pažiūros ir nuostatos), veiklos kompetenciją, refleksijos kompetenciją (vidinė interakcija) bei išorinį tarpkultūrinės kompetencijos poveikį (konstruktyvinė interakcija). Visos šios dimensijos tarpusavyje sąveikauja. Kuo daugiau dimensijų bus apimama, ir kuo dažniau šis procesas vyks, tuo bus aukštesnė tarpkultūrinė kompetencija.

³⁶ Deardoff (2006), p. 5-11.

³⁷ Gaitanides (2003), p. 42-48.

³⁸ Deardoff (2006), p. 7-9.

Tarpkultūrinė kompetencija veda prie konstruktyvios, deramos ir efektyvios komunikacijos tarpkultūrinių situacijų metu. Derama komunikacija reiškia, kad svarbios kultūrinės taisyklės, kurias gerbia veikėjai, nebus pažeistos, efektyvi – veikėjai faktiškai pasieks savo interakcijos tikslus, o konstruktyvi interakcija pareikalauja iš kiekvieno veikėjo tam tikrų požiūrių, nuostatų, veiklos ir refleksijos kompetencijų.

1 pav. Tarpkultūrinės kompetencijos mokymosi spiralė pagal Deardoff (2006, p.7)

Tarpkultūrinės kompetencijos ugdymas turėtų būti traktuojamas kaip nuolatinis procesas, integruojantis kompetencijų analizę, kompetencijų poreikio nustatymą, ugdymo poreikio nustatymą; reikalingų kompetencijų prioritetų eilės sudarymą; mokymą; mokymo naudingumo įvertinimą; kompetencijos ugdymo spragų identifikavimą ir papildymą, tobulinimo galimybių numatymą.³⁹

Ugdant tarpkultūrinę kompetenciją reikšmingas tiesioginis kultūrų kontaktas, nes tada išryškėja savas kultūrinis identitetas, tačiau tarpkultūrinė kompetencija neįgyjama vien tik per tiesioginį kontaktą su kita kultūra, mokslininkai vieningai teigia, kad ši kompetencija įgyjama tikslingų diskusijų, mokymų pagalba. Kalbama apie išsamų, refleksyvų, sąmoningą, kompleksinę, pastovų žinių įsisavinimo procesą ir asmenybės vystymąsi.⁴⁰

³⁹ Palaimaitė (2009), p. 19.

⁴⁰ Hinz-Rommel (1994), p. 32-35.

Reikalingos pedagoginės strategijos, kurios paremtų tarpkultūrinės kompetencijos ugdymą. Berlyno Tarpkultūrinio sugyvenimo organizacija⁴¹ savo pedagoginėje koncepcijoje išskyrė ir išsamiai aprašė tris sritis – *kultūrų koegzistencija*, *kultūrų palyginimas*, *antirasizmas*, laikytinas tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo pedagogine strategija (žr. 2 pav.).

Kultūrų koegzistencija. Visų pirma reikia sugebėti atpažinti kiekvienam savo identitetą, nes tarpkultūrinis mokymasis, negali apsiriboti vien tik svetimų kultūrų tematika, nežinant savosios. Kiekvienos kultūros atstovai vertina kitus žmones per savo kultūrinių vertybių, elgesio, papročių ir tradicijų prizmę. Jei nėra pasirengimo savęs supratimui, savo požiūrių, mąstymo šablonų ir veiklos būdų peržiūrėjimui, nėra įmanomas ir tarpkultūrinis susikalbėjimas. Tarpkultūrinis mokymasis yra suvokimo mokymasis, o suvokimas veda prie refleksijos, kuomet pradedamas svarstyti savas požiūris. Požiūrių keitimasis sukuria naujus orientacinius individualios veiklos šablonus. Kultūros sąlygotus barjerus gali įveikti kritiška individo refleksija ir gebėjimų bendrauti su svetimtaučiais ugdymas. Suvokimas ir refleksija – kitų kultūrų priimtumo pagrindas.

Kultūrų palyginimo pagrindas – žinios apie kitas kultūras. Tai padeda gauti informaciją apie kitų identitetą ir tuo pačiu nurodo instrumentus, kaip tą identitetą suprasti. Pasaulyje egzistuoja įvairovė kultūrų, kurias atskleidę gautume neįkainojamos naudos, įgydami platesnį akiratį. Veiksmingos žinios apie kitų kultūrų pagrindinius bruožus sumažintų nemalonių netikėtumų (kultūrinį šoką), iš anksto suteiktų išvalgos ir padėtų sėkmingai bendrauti su tų tautų atstovais.⁴² Kultūrų palyginimas paaiškina atskirų šalių gyvenimo formas ir sąlygas. Kultūrų palyginime yra priimtinos ir pripažintinos visos kultūros.

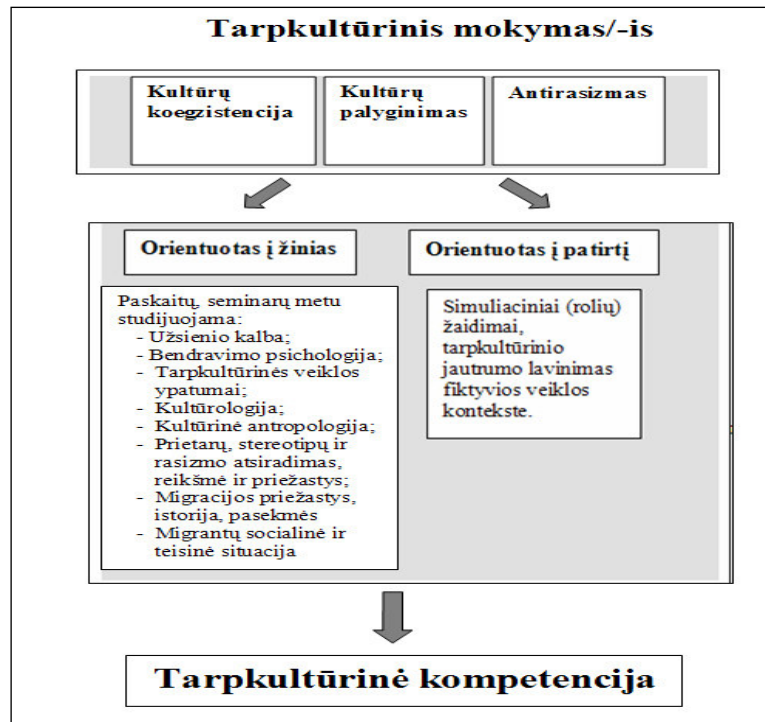
Antirasistinio ugdymo uždavinys yra atkreipti dėmesį į diskriminavimą ir rasizmą, į teisingumo pasiekimą. Dėmesio centre yra priešiška, rasistinė, etnocentruota daugumos kultūros veikla prieš mažumų kultūras. Rasizmas sujungia žmonių požymius su savybėmis ir vertina jas neigiamai. Jis įsitvirtina prietaruose, stereotipuose ir priešiškuose spėjimuose apie tam tikras visuomenines grupes. Į patį individą su jo asmeninėmis savybėmis lieka neatsižvelgta. Prietarai nubrėžia skiriamąją liniją, kuri neleidžia artimiau susipažinti su tam tikra kultūra. Tarpkultūriniame mokymesi negalima žmonių skirstyti į kategorijas, tuomet sugriaunamas komunikacijos procesas, o rasizmo išvengimo ir pašalinimo metodas yra susipažinimas ir bendravimas su kitomis kultūromis. Būtina kalbėti apie prietarus, rasizmą, ksenofobiją ir stengtis siekti lygiavertiško požiūrio į visas kultūras. Kultūrų lygiavertiškumas yra tuomet, kai dauguma

⁴¹ Gesellschaft für interkulturelles Zusammenleben. *Pädagogisches Konzept*. 2008. Prieiga per internetą: http://www.giz-berlin.org/pageID_7132734.html [žiūrėta 2010-06-10]

⁴² Pruskus (2004), p. 24.

pripažįsta mažumas, veda su jomis lygiavertį dialogą ir užtaria jų teises. Lygiavertiškumas suteikia pasitikėjimo ir panaikiną rasizmą.

Tarpkultūrinis mokymas/is gali būti orientuotas tiek į žinių suteikimą, tiek ir į patirtį pasitelkiant rolių žaidimu, lavinant tarpkultūrinį jautrumą fiktyvios veiklos kontekste.⁴³

2 pav. Tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo pedagoginė strategija

Apibendrinant galima teigti, kad žinios apie kitas kultūras, t.y. kognityviniai gebėjimai – dalykinė kompetencija, turi būti papildoma atvirumu, domėjimusi ir pagarba kitoms kultūroms (emociniai gebėjimai – asmeninė kompetencija). Ne tik pranešimai ir pasakojimai apie kitataučius, bet ir pačių kitataučių pranešimai bei pasakojimai turi leisti realiai juos pažinti, todėl būtina reikia ugdyti komunikacinius gebėjimus, laikytinus sudėtine socialinės kompetencijos dalimi. Remiantis visų visuomenės narių, nepriklausomai nuo jų kilmės, lygiavertiškumo principu, nagrinėjant kultūrų koegzistenciją, lyginant kultūras tarpusavyje, ugdant antirasizmą galima siekti tarpkultūrinės kompetencijos. Į tarpkultūriškumą orientuotos šiuolaikinės ugdymo sąvokos pagrindas yra kombinuotas kognityvinių, socialinių, emocinių gebėjimų vystymas.

⁴³ Bolten (2007), p. 88.

IŠVADOS

Literatūros analizė pagrindžia nuostatą, kad turi būti suteikiama plataus profilio universalių žinių, kad teisėsaugos pareigūnai neatsiliktų nuo šiuolaikinių globalios visuomenės pokyčių. Socialinė kompetencija yra profesinės kompetencijos dalis atliekant esmines pareigūno užduotis. Jei socialinė kompetencija tampa viena pagrindinių teisėsaugos pareigūno kompetencija, tai tarpkultūrinė kompetencija yra logiškas, anksčiau aprašytos visuomenės struktūros kaitos Lietuvoje, tęstinumas.

Tarpkultūrinė kompetencija teisėsaugos pareigūnų veikloje – gebėjimas užmegzti ryšį su kitų kultūrų žmonėmis, sumažinant arba pašalinant galimus sunkumus (veiklos kompetencija), sąlygojamas asmeninės kompetencijos. Tarpkultūrinė kompetencija teisėsaugos pareigūnų veikloje remiasi veiklos kompetencija ir afektyvių momentų interakcijoje su kitos kultūros atstovais savirefleksija, t.y. apima dalykinę, socialinę, vadovavimo bei asmeninę kompetencijas kultūriškai heterogeniniuose veiklos kontekstuose ir sudaro prielaidą tiek teisėsaugos pareigūnų darbo efektyvumui, tiek ir profesionalumo lygio padidinimui.

Pedagoginė strategija, apimanti kultūrų palyginimo, kultūrų koegzistencijos ir antirasizmo sritis, apibrėžia tarpkultūrinio mokymosi pagrindą hipotetiniame tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo modelyje. Tarpkultūrinė kompetencija pareikalauja mokymosi visą gyvenimą kompetencijos ir yra nepertraukiamo asmenybės vystymosi dalis. Į tarpkultūrinę kompetenciją žvelgtina kaip į pozityvią, svarbią, siektiną, tiek kiekvienam atskirai, tiek ir visai visuomenei būtiną kompetenciją. Dėka tarpkultūrinio mokymosi daugiakultūrė bendruomenė ir buvimas drauge pliuralistinėje visuomenėje nebebūna siaubinga vizija, bet tiesiog tampa alternatyva monokultūrai.

LITERATŪRA

1. Banionytė V. Erwerb der fremdsprachlichen Fertigkeiten und interkulturelle Kompetenz. *Filologija*, 13, 2005. p. 132 – 138.
2. Bankauskienė N. Darnaus vystymosi švietimo (DVŠ) ir Mokymosi visą gyvenimą europinių kompetencijų dėstytojo veikloje. *Seminaro medžiaga*. Kaunas: KTU, 2008.
3. Bliem A. Interkulturelle Kompetenz in der Arztpatienteninteraktion. *Magisterdiplomarbeit*, Universität Wien. Fakultät für Sozialwissenschaften. 2009
4. Bolten J. *Interkulturelle Kompetenz*. Satz und Druck: Sömmmerda GmbH, 2007, p. 88.
5. Deardoff D. K. *Interkulturelle Kompetenz – Schlüsselkompetenz des 21. Jahrhunderts?* Thesenpapier der Bertelsmann Stiftung auf Basis der Interkulturellen-Kompetenz-Modelle von Dr. Darla K. Deardoff. 2006. p. 5-11.
6. Gaitanides S. *Interkulturelle Kompetenz als Anforderungsprofil in der Jugend- und Sozialarbeit*. Zeitschrift „sozialmagazin“ 3/2003. S. 42-48.

7. Geistmann Chr. Interkulturelle Kompetenz - Eine wichtige förderbare Fähigkeit in der internationalen Zusammenarbeit. Norderstedt: Books on Demand GmbH. 2002. S. 34-37.
8. Gesellschaft für interkulturelles Zusammenleben. Pädagogisches Konzept. 2008. Prieiga per internetą: http://www.giz-berlin.org/pageID_7132734.html [žiūrėta 2011-03-10]
9. Godelis M. Kultūros studijų ir tarpkultūrinio ugdymo programų suderinamumas ir papildomumas. Magistro baigiamasis darbas. Šiauliai: ŠU. 2008. p. 17-21.
10. Herbrand F. Interkulturelle Kompetenz, Wettbewerbsvorteil in der globalisierenden Wirtschaft. Haupt Verlag: Bern, Stuttgart, Wien. 2000. S.1-6, 38-55.
11. Hinz-Rommel W. Interkulturelle Kompetenz. Münster: New York. 1994.
12. Jančaitytė R., Valevičienė N., Augutienė R., Prakapas R. Tarpkultūrinės kompetencijos didinimas bei įvairovės valdymo gebėjimų stiprinimas. Vilnius: MRU. 2009. p. 17-25.
13. Jucevičienė P., Lepaitė D. Kompetencijos sampratos erdvė. Kaunas: Technologija, 2000.
14. Kavaliauskas P. Socialinių įtampų tyrimo problema kultūriniame ir politiniame lauke. VU. 2003. p. 41-45.
15. Kuconis P., Nekrošius V. Teisėsaugos institucijos. Vilnius, 2000. p. 222.
16. Laužackas R. Sistemoteorinės profesinio rengimo kaitos dimensijos. Kaunas: VDU, 1999.
17. Mackevičienė A. Tarptautinių žodžių žodynelis. Vilnius: Gimtinė. 1999. p. 46.
18. Maletzke G. Interkulturelle Kommunikation. Westdeutscher Verlag: Opladen. 1996. p. 128-135.
19. Migracijos metraštis. 2009 m. Vilnius: 2010. p. 14. Prieiga per internetą: <http://www.migracija.lt/> [žiūrėta 2011-03-29]
20. Palaimaitė, A. Tarpkultūrinė kompetencija jaunimo nevyriausybinų organizacijų tarptautinės veiklos kontekste. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: VGTU. 2009. p. 19.
21. Petkevičiūtė N., Budaitė R. Vadovų tarpkultūrinė kompetencija Lietuvos organizacijose//Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Kaunas: VDU, Nr. 36. 2005
22. Pruskus V. Kultūros šoko fenomenas ir jo įveikimo galimybės. Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija. 2004, p. 24.
23. Rudzevičius J. Kasperavičius R. Lietuvos policijos veiklos kokybės tobulinimo galimybės. Verslo ir teisės aktualijos (2008, t. 2), p. 119-136.
24. Sakalauskaitė J. Universiteto dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos užsienio kalbų dimensija aukštojo mokslo internacionalizacijos kontekste. Magistro baigiamasis darbas. Šiauliai: ŠU. 2007. p. 23-25.
25. Smalskys V. Policijos personalo rengimo šiuolaikinės kryptys. Viešoji politika ir administravimas. Nr. 23. 2008. p. 88-97.

INTERCULTURAL COMPETENCE IN OFFICERS TRAINING

Giedrė Paurienė*

Mykolas Romeris University

Summary

In the background of integration to the European Union and globalization process in Lithuania as well as in pursuance of perfection of professional activities of law enforcement, intercultural competence has to become an integrated part of officer's professional competence. The article deals with the conception of intercultural competence and its dimensions emphasizing their possibilities to vary depending on purposive groups. Applying on analysis of scientific works and peculiarities of law enforcement officers activities, the expression of intercultural competence is revealed in the context of officers training as well as pedagogical strategy of intercultural competence is presented. Analysis of scientific works grounds the attitudes that:

Wide spectrum of universal knowledge has to be provided for law enforcement officers in order to keep pace with modern changes of global society. Social competence is a part of professional competence applying substantial officer's targets. If social competence becomes one of the main competences of a law enforcement officer, intercultural competence is logical succession of the above-mentioned change of society structure.

Intercultural competence in the activities of law enforcement officers is the ability to get in touch with people of other cultures reducing or eliminating possible difficulties at the same time (competence of activities) determined by personal competence. Intercultural competence in the activities of law enforcement officers' appeals to the competence of activities and self-reflection in interaction of affective moments with the representatives of other cultures, i.e. involves objective, social, managing and personal competences in the context of culturally heterogeneous activities and makes the assumption both in law enforcement and the level of regularity.

Pedagogical strategy involving the spheres of cultural comparison as well as coexistence of cultures and anti-racism defines the grounds of intercultural studies in hypothetical model intercultural competence training. Intercultural competence indicates to the competence of lifelong learning, herewith it is the part of continuous development of a personality. Intercultural competence is considered to be a positive, important, aspiring and essential competence to everybody.

Keywords: intercultural competence, officers training, professional competence, education pedagogical strategy.

Giedrė Paurienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: profesinės užsienio kalbos mokymo metodologija ir didaktika, tarpkultūrinė kompetencija.

Giedrė Paurienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Arts, lector.

Research interests: Methodology and didactics of professional foreign language teaching, intercultural competence.